

NOTES SOBRE ELS NOMS DE LES CASES DE NEU A MALLORCA

Gabriel ORDINAS i MARCÉ

El comerç de la neu a Mallorca ha deixat tot un rosari de construccions destinades a estojar la neu i a transportar-la. En conjunt, a les muntanyes de Mallorca es coneix l'existència de més de quaranta cases de neu, una vintena de porxos on s'aixoplugaven els nevaters, diversos camins de nevaters -algun d'ells en imminent perill de desaparició-, a més de diversos conjunts de marjades que facilitaven l'acumulació de neu.

La utilització d'un topònim per anomenar moltes de les cases de neu va esdevenir un fet freqüent des dels inicis d'aquesta activitat. La documentació sobre el comerç de neu a Mallorca es remunta a mitjan segle XVI, i ja dins el segle següent apareixen, amb relativa assiduitat, topònims per designar aquestes construccions. Per al present treball s'han analitzat més de seixanta noms i variants, molts d'ells ja morts, però per altra banda fàcilment identificables sobre el terreny a la majoria dels casos.

Per facilitar l'estudi d'aquests noms, els hem distribuïts en una sèrie de grups, en funció del seu origen. Així parlarem en primer lloc dels antropònims quan la casa de neu deu el seu nom a un determinat personatge; parlarem també d'aquelles cases de neu que reben el nom de la propietat on es situen; esmentarem aquells casos en què el nom fa referència a l'accident orogràfic que li dona cabuda; i també citarem aquelles cases de neu on el nom té l'origen en alguna característica morfològica de la construcció, ja sien les dimensions, la forma, o l'aprofitament de cavitats naturals.

1- Antropònims

Una de les formes més usals per designar una casa de neu era relacionar-la amb una persona a la qual estava molt vinculada. Aquesta persona podia esser el constructor i/o primer explotador, o un arrendador que la llogués per un llarg espai de temps. Entre els primers, tenim documentat Antoni Català "*Galileu*" de la vila de Selva (1), que l'any 1692 arribava a un acord amb Antoni Sales, propietari de sa Mola, per "fer y de nou construir unes cases de neu a la montanya dita la Mola, situada en lo terme de Lluc o Escorca" (1). Vint anys més tard, Miquel Català "*Galileu*", fill d'Antoni, continuava amb l'explotació familiar de neu a sa Mola. La nissaga dels Català "*Galileu*", associats a l'explotació d'una determinada casa de neu, determinà que a la documentació de la primera meitat del segle XVIII ja fos citada

com la “Casa del Galileu”. Alguns anys més tard apareix citada com a “Casa de neu de Can Galileu”, topònim que es repeteix a principis del segle XX. Actualment, el topònim més estès és el de Casa de Neu d’en Galileu, que juntament amb l’espectacular camí conegut com ses Voltes d’en Galileu i el mateix Puig d’en Galileu, ens recorda la llarga vinculació d’aquesta família amb l’explotació de la neu a *sa Mola*, coneguda avui com sa Mola de Son Macip.

En molts de casos no es coneix la data de construcció de la casa ni l’autoria, però la documentació recollida ens parla novament de persones que establiren importants lligams amb una determinada casa de neu. Aquest és també el cas de Pere Robí, que a principis del segle XVII explotava una casa de neu no molt lluny de l’anterior, també a sa Mola. L’arrendament passà a la seva vídua, i després al seu fill. Fins aleshores la casa de neu era coneguda com la Casa Rodona, però setanta anys després es parla ja de la Casa Rodona d’en Robí.

L’any 1711 Antoni Sastre de Son Lluc edificava unes cases de neu a sa Mola, no lluny de les anteriors, que pocs anys després es coneixien ja com el *Pou de Lluc Sastre* (1751), o el “pozo que se llama de Son Lluch” (1786).

Un altre topònim, més anònim i curiós, és la Casa de Neu dels Conductors de Massanella (2), que evidenciaria una explotació duta a terme pels mateixos amos de les diverses possessions que aleshores integraven els dominis del senyor de Massanella, Jordi Abri Descatlar, Marquès del Palmer i senyor de la Bossa d’Or (3).

Els propietaris també deixaren la seva petja a alguna casa de neu. Així, Antoni d’Oms, propietari de la finca de Comafreda a 1702, o algun parent seu seria el causant del topònim que apareix citat a 1749 com a Casa de Neu dita de n’Oms, encara que aleshores pertanyia a don Jordi Abri Descatlar. Pocs anys després la trobam de nou documentada amb una petita variació: Casa de neu del Puig Major, dita de n’Oms.

Dins el bosc de Son Macip avui propietat del Consell de Mallorca, existeix una casa de neu que ja l’any 1636 apareix documentada com la Casa de Pere Macip d’Escorca.

Finalment, per acabar el bloc dels antropònims relacionats amb cases de neu, hem de parlar de na Gobleva, nom d’una casa de neu del Puig Major de Son Torrella - màxima altura de l’illa- recollit pel Pare Rafel Juan, un dels qui fou millor coneixedor d’aquestes muntanyes i de la seva història.

2- Propietats

Una altra de les formes habituals per designar una casa de neu era associar-li el nom de la propietat on es situava. Així trobam citades la Casa de Neu d’Almallutx - que més endavant passaria a anomenar-se la Casa de Neu del Prat; la Casa de Neu de Monnàber, la Casa de Neu de Míner, Casa de Neu de Son Macip, Casa de Neu de Son Maga, els Possos de Son Moragues, des Teix i de la Cartoixa al segle XVIII, i la Casa de Neu de Bini.

El fet que a possessions amb diverses cases de neu aparegui un topònim referit a la finca, com per exemple la Casa de Neu de Monnàber, ens suggereix que probablement a aquella època sols existiria una única casa de neu a la possessió, o també ens pot indicar que les altres - en cas d'existir- estarien sotmeses a un règim d'explotació diferent (arrendament separat, etc).

3-Situació

Una de les associacions més senzilles i lògiques a l'hora de donar nom a una casa de neu era la de referenciar el paratge on es situava. Els topònims localitzats evocuen, per una banda, els grans cims de la Serra de Tramuntana com la Casa de Neu del Teix, la Casa de la Mola, la Casa de Neu de la Serra d'Alfàbia o simplement de la Serra o la Casa de Neu del Puig Major (de Massanella), i per altra, indrets més concrets que quasi sempre es refereixen a accidents orogràfics tals com comes i colls: Casa de Neu del Coll de Comafreda, Casa de Neu de sa Coma des Llibrell, Casa de la Neu de la Coma del Prat, i també la Casa de Neu dels Cingles.

4- Característiques de les cases de neu

Les característiques pròpies de les cases de neu també podien servir per anomenar-les. La capacitat, per exemple, distingiria clarament dues de les diverses cases de neu de la possessió de Massanella al segle XVIII: la Casa Gran del Puig Major i la Casa Petita. Alguns anys abans podrien identificar la Casa Gran del Puig Major amb la Casa de Neu Major. Dins aquesta mateixa època, al Puig Major de Son Torrella, una de les cases de neu devia ser més petita que les altres, fet pel qual s'anomenava *La Caseta*. Un cas ben interessant és la casa de neu dita el Graner, documentada al segle XVIII, i que podria fer referència tant a la similitud amb el dipòsit on es guardaven les olives així anomenat, com a la gran capacitat de la casa en qüestió, que abastaria bona part de les necessitats de la contrada.

Una altra d'aquestes característiques morfològiques podria ser la planta de la casa, normalment el·líptica o dita vulgarment en forma de sínia, que hauria derivat cap a la Casa Rodona d'en Robí, del qual ja hem parlat.

La similitud entre dues cases de neu podria ser l'origen del nom de *na Bassona*, aplicat a una casa de neu a 1786, encara que no podem descartar que es tracti d'un antropònim. És el mateix cas que na Cremada, topònim recollit també pel Pare Rafel Juan, que per altra banda podria tenir origen en algun incendi fortuït que destruís la porxada de la casa de neu. Més estrany, però possible, seria lligar aquest nom amb la manca de càrritx a les proximitats, a causa del conegut costum de cremar-lo per fer nàixer brots tendres per a les ovelles. Cal recordar aquí que el càrritx era un element imprescindible per a la disposició de la neu dintre de la casa i per cobrir-la, per la qual cosa la seva manca era un motiu més que suficient per originar-ne el nom. De totes maneres, això no és més que una hipòtesi.

Un fet poc habitual era la utilització d'avencs naturals que, prèviament adaptats, eren emprats com a casa de neu. La singularitat d'aquesta circumstància es veuria

reflectida en la toponímia. Així tenim documentada, entre altres, la Casa de Neu dita la Venc.

Tot i aquesta varietat toponímica, no era estrany el fet d'anomenar una casa de neu precisament així, Casa de sa Neu, com apareix als municipis de Valldemossa i de Manacor entre altres llocs, i que designaria l'existència d'una sola casa de neu a la contrada.

NOTES:

- 1- Selva i Escorca són dos municipis de la Serra de Tramuntana. A Escorca es concentren quasi la meitat de les cases de neu de Mallorca.
- 2- Possessió del terme d'Escorca que inclou part del Puig Major de Massanella on es localitzen diverses cases neu referenciades al text.
- 3- El títol de *senyor de la Bossa d'Or* fa referència al dret a encunyar moneda. Aquest privilegi incloïa també el *dret de les graneretes*, que consistia a apropiar-se l'or i la plata sobrant de les encunyacions.